

Aristoteles'in Metafiziği ve Biyolojisi'nde Cinsiyet ve Öz

Serpil KAYGIN*

Özet

Bu makaledeki temel hedefimiz kadınların erkeklerden farklı algılanmalarının temelinde, kadınların anatomik, fizyolojik ve biyolojik olarak erkeklerden belli bazı farklılıklar gösterip göstermediğini Aristoteles'in metafizik ve biyoloji çalışmalarındaki cinsiyet ve öz arasındaki bağıntıyı ortaya koyarak araştırmaktır. Metafizik'te Aristoteles dişi ve erkeğin farklı olduğunu; fakat bu farklılığın maddesel olduğunu iddia etmiştir. Dolayısıyla dişi ve erkeğin oluşturduğu bu farklılık hayvan cinsine ait özsel bir farklılık değildir. Aristoteles biyoloji çalışmalarında ise türleri oluşturan dişi ve erkek arasındaki farklılıkların özsel farklılıklar olmadığını, bu farklılıkların türden ziyade derece farklılıkları olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Öz, Madde, Form, Nitelik

Sex and Essence in Aristotle's Metaphysics and Biology

Abstract

In this work my aim is to give an answer to this question: "Is there any anatomical, physiological and biological differences between men and women in Aristotle's metaphysics and biology?" I planned to give an answer to this question in the light of conceptions of sex and essence. In Metaphysics Aristotle argues that male and female are different, but their differences are material and do not constitute a specific difference. In his biological works he also denies there are essential differences between males and females. He describes these minor differences and these differences in rather than kind.

Keywords: Sex, Essence, Material, Formal, attribute

---

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü, Bilim Tarihi Anabilim Dalı.

Hiç kimse kadın ve erkek arasında anatomik ve fizyolojik farklılıkların var olduğunu inkâr edemez ki bugün kime sorsak kadın ve erkeğin fizyolojik ve anatomik açıdan farklılıklar taşıdığını kabul eder. Bu makaledeki temel hedefimiz kadınların erkeklerden farklı algılanmalarının temelinde, kadınların anatomik, fizyolojik ve biyolojik olarak erkeklerden belli bazı farklılıklar gösterip göstermediğini Aristoteles'in metafizik ve biyoloji çalışmalarındaki cinsiyet ve öz arasındaki bağıntıyı ortaya koyarak araştırmaktır. Bu bağlamda Aristoteles'in kadınlar ve erkekler arasında bir farklılık gözetip gözetmediği ile kadınlar ve erkekler arasındaki fiziki farklılıkların kadınlarla erkekler arasındaki politik farklılıkları açıklamamızda bize herhangi temel sağlayan bir iddiada bulunup bulunmadığı sorularına odaklanacağız.

Aristoteles *Metafizik* adlı eserinde, tür olarak farklı olan iki yaratığın esasında özsel olarak da farklı olamayacağını belirtmişti. O, erkek ve dişi hayvanların farklı olduğunu ama bu farklılığın maddelerinden kaynaklandığını, yoksa onlara özel bir farklılık oluşturmadığını söylemiştir. Aristoteles erkekliğin ve dişiliğin hayvan cinsinin tamamıyla rastlantısal bir niteliği olduğuna inanmaz. Mesela; beyazlık ve siyahlık rastlantısal birer niteliklerdir. Ama dişilik ve erkeklik böyle değildir. Bunun sebebi ise, dişilik ve erkekliğin sadece hayvanlara ait yegâne nitelikler olması ve hayvanlar hariç hiçbir şeyin cinsiyetinin olmamasıdır. Bu durumda dişilik ve erkekliği oluşturan bu farklılığın hayvan cinsine ait olmasının ne rastlantısal, ne de özsel bir yanı vardır. Ama aynı zamanda Aristoteles erkeklik ve dişiliğin her bir bireye rastlantısal olarak ait olduğunu söylemiştir, tıpkı göz renginin veya burun şeklinin rastlantısal olması gibi.

Burada temel olarak sorulacak soru şudur: Aristoteles dişi ve erkek arasındaki farktan tam olarak ne tür bir farkı anlar? O, *Metafizik* adlı kitabında, biyoloji üzerine olan çalışmalarında, *Kategoriler* ve *İkinci Çözümlemeler*'de tutarlı bir tutum sergilemiştir. Aristoteles söz konusu kitaplarda dişilik ve erkekliğin cinsle özgü farklar olduğunu ve bu yüzden de dişilik ve erkekliğin hayvanlarda rastlantısal bulunmadığını, ama tek tek bireyler için dişiliğin ve erkekliğin rastlantısal olduğunu söylemişti. Yani tür olarak düşündüğümüzde bunlar rastlantısal değildir. O halde Aristoteles kadınların erkeklerden özsel olarak farklı olduğuna dayanarak kadınların erkeklerden aşağı olduğunu savunamaz. Bu görüşe göre zaten Aristoteles ne *Metafizik* ne *Kategoriler* ne de *İkinci Çözümlemeler*'de kadınların erkeklerden aşağı olduğu görüşünü hiç mi hiç savunmaz. Aristoteles biyolojik çalışmalarında ise; açıkça erkeğe nispeten kadının biyolojik olarak yetersiz olduğuna inanmış ve bir cinsiyetin diğerine nispeten biyolojik yetersizliğinin kadının erkekten ya da erkeğin kadından aşağılığını veya üstünlüğünü belirleyemeyeceğini ileri sürmüştü.

Aristoteles çalışmalarında kadın ve erkek arasındaki farklılıkların minimal düzeyde olduğunu düşünmüştü. Daha ileride göstereceğim üzere Aristoteles *Hayvanların Tarihi* (2.Kitap 3.Bölüm 501b20, 4.Kitap 11.Bölüm 538a22, 9.Kitap

1.Bölüm 608a22 pasajlarında) adlı eserinde bu önemsiz saydığı farklılıkları belirtmişti. Burada açıklaması güç olan, Aristoteles'in *Hayvanların Oluşumu* adlı eserinde kadını maddeyle tanımlanmasıdır. Bu nedenle cinsiyet farklılıklarının temelinde form ve maddeyle ilgili sorunlar yer almaktadır.

Sonuç olarak; bu çalışmada temel amacım Aristoteles'in cinsiyet farklılıklarıyla ilgili iddialarını metafizik ve biyoloji üzerine olan çalışmalarından yola çıkarak analiz etmektir.

Aristoteles'in *Metafizik'i*nde Cinsiyet ve Öz Problemi

Aristoteles, *Metafizik*'te tek tek hayvanları dişi ve erkek yapan dişilik ve erkeklik ilkelerinin aslında “karşıtlar” olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı. Ancak Aristoteles bununla beraber erkek ve dişi hayvanların karşıtlar olduğunu düşünmemiş, o daha çok tür içindeki erkek ve dişinin ayrınlığı üzerinde durmuş ve onlar arasındaki farklılıkları en aza indirmişti.

Aristoteles, *Metafizik* adlı eserinin 1058a29 pasajında türsel olarak farklılık getirmeyen şeylerin, öz bakımından da karşıtlık oluşturmayacağından bahsetmişti. O doğrudan şu soruyla başlamıştı:

Erkek ve dişinin karşıtlar olmalarına ve türsel ayrımlarının bir karşıtlık olmasına rağmen kadının erkekten neden tür bakımından farklı olmadığı, yine dişi bir hayvanla erkek bir hayvan arasındaki ayrımın hayvanın özüne ilişkin bir ayrım olmasına ve kesinlikle beyazlık ve siyahlık gibi olmamasına rağmen (çünkü dişilik ve erkeklik hayvana, hayvan olması bakımından aittirler) neden tür bakımından farklı değildir? (Aristoteles, 1996: 443)

Aristoteles “türsel başkalıktan” bahsederken tür bakımından başka olanın, aynı tür içerisinde ortak olan şeyden başka olan bir şey olduğunu söylemişti. Yani tür bakımından biri hayvansa diğeri de hayvandır. O halde tür bakımından başka olan varlıklar aynı cinse ait olmak zorundadırlar. Türsel ayrım aynı zamanda zorunlu olarak cins bakımından başkalıktır. Cins bakımından başkalık ise cinsi kendisinden başka bir şey yapan başkalıktır. Sonuç olarak bu başkalık bir karşıtlık olacaktır. Başka deyişle cinsin türsel ayrımı karşıtlarla gerçekleşir. (Aristoteles, 1996: 441)

Başlangıçta ifade edilen Aristoteles'in sorusuna dönecek olursak; “erkek” ve “dişi” birbirine karşıt olduklarına göre, birbirine karşıt olan şeylerde türsel farklılıklar oluşturmaz mı? Evet, birbirlerine karşıt olan şeylerin türsel ayrımları oluşturduğunu söylemiştik. Pekiyi neden dişi ve erkek karşıt olmalarına rağmen onlar türsel bir ayrım oluşturmaz? Bu soruyu şu şekilde de sorabiliriz: Bir karşıtlık türsel bir ayrımı oluştururken, neden diğer bir karşıtlık türsel bir ayrımı oluşturmaz? Örneğin; “omurgalı” veya “omurgasız” olmak farklı türleri meydana getirirken, “dişi” veya “erkek” olmak ya da “siyah” ya da “beyaz” olmak farklı türleri oluşturmazlar.

Bu durumda her birine karşıt olan şeyler türsel ayrımı oluşturmazlar. Pekiyi neden bazı karşıtlıklar türsel ayrılığı getirirken bazıları getirmez? Bunun nedeni ise, bu özelliklerin –omurgalı ya da omurgasız olmak- cinslere özgü değişik haller olmaları; diğerlerinin ise, –“siyah ya da beyaz” olmak ya da “dişi” veya “erkek” olmak- daha az onlar olmalarıdır. Buna form ve madde açısından bakarsak; bir yanda form, bir yanda madde olduğu için kaynağı formda bulunan karşıtlıklar, tür farklılıklarını meydana getirir. Maddesiyle birleşik olarak ele alınan bileşik varlık ise (somut varlık, madde ve formdan oluşan varlık) tür farklılıklarını meydana getirmez. Hayvanın beyaz veya siyah olması ya da insanın dişi veya erkek olması herhangi türsel bir ayrım yaratmaz. Çünkü burada insan madde olarak ele alınmıştır ve madde bir farklılık meydana getirmez, yani siyahlık ve beyazlık hayvan cinsine ait değildir. Bu nedenle beyazlık ve siyahlık türleri birbirinden ayırmaz. (Aristoteles, 1996: 443) Çünkü bunlar (rastlantısal) karşıtlıklar (cinse ait olmayan) olup, cinsleri türleri bölmez yani “kata hautō” (kendi başına) (καθ αὐτό) değildir. Burada özellikle niteliksel özellikler ve “kata hautō” üzerinde durmak istiyorum. Çünkü konumuzu anlamamız açısından bize yardımcı olacağını düşünüyorum: Aristoteles *Metafizik* 1026b27-31’de şöyle der:

“Varlıklar arasında bazıları her zaman aynı durumdadırlar ve zorunludırlar (bununla “zorlama” anlamındaki zorunluluğu değil, bir varlığın başka türlü olmasının imkânsız olması anlamındaki zorunluluğu kastediyorum.). Buna karşılık başka bazıları ne zorunlu olarak, ne de her zaman aynı durumdadırlar. Onlar sadece çoğu zaman öyledirler. İşte ilke olan ve ilineksel anlamda varlığın nedeni olan, budur. Çünkü biz ne her zaman, ne de çoğu zaman var olan şeye, “ilinek” adını veriyoruz.” (Aristoteles, 1996: 300)

Buna uygun bir örnek verecek olursak; İnsan için siyah olmak ilinektir. Çünkü insan ne her zaman ne de çoğu zaman beyazdır. Ancak onun hayvan olması ise ilineksel bir şey değildir. Aristoteles’in Kallias örneğinde olduğu gibi beyaz insan, form ve maddeden meydana gelir çünkü birey Kallias beyazdır. Beyaz veya siyah olmak ise insanın bir yüklemidir, çünkü şu veya şu insan beyazdır yani insan ilineksel olarak beyazdır, o somut varlığı ile beyazdır; özü ve formu bakımından beyaz değildir. Bundan dolayı da beyazlık, türsel farklılığı meydana getirmez. Türsel farklılığı ancak tek tek varlıklar yani bileşik olmayan varlıklar meydana getirir. Bir şeyin, başka bir şeye yüklenmesi durumunda ortaya çıkan bileşik varlık bireysel belirli bir özü ifade etmez. (Aristoteles, 1996: 300)

Aristoteles *Metafizik*’te bunu şöyle açıklamıştı: Beyaz insan “bireysel, belli bir öz değildir.” Çünkü bireysel öz, sadece tözlere aittir. Yani; “beyaz insan”, tam anlamında “kata hautō” (καθ αὐτό) değildir; o “insanın içindedir” (en to antropōn). Bileşik varlık, herhangi bir şeyin kalıcı temel doğasını göstermez; böyle bir doğaya işaret eden bir terimin ilineksel bir nitelikte birleşmesini gösterir. (Aristoteles, 1996: 315)

Sonuç olarak tür bakımından farklılık maddeden dolayı, yani ilineksel karşıtlıklardan değil, özde karşıtlık olmasından ötürüdür. Biz beyaz bir insanla, siyah bir atın birbirlerinden tür olarak farklı olduğunu biliyoruz. Bunun nedeni ise onların formunda karşıtlık olmasıdır. Çünkü insanla at arasında bir karşıtlık vardır ve bu karşıtlık türsel bir karşıtlıktır. İnsanın siyah olması aslında beyaz olmasından kaynaklanan bir karşıtlık değildir. Siyahlık ve beyazlık burada niteliksel karşıtlıklardır. Her ikisi de beyaz ya da siyah olsaydı, bunlar türsel olarak yine farklılık taşıyacaklardı. Bu yüzden dişilik ve erkeklik, rastlantısal (niteliksel) karşıtlıklar olup, türsel ayrımları meydana getirmezler. (Aristoteles, 1996: 443) Çünkü Aristoteles'in *Metafizik* 1058b23-25'de belirttiği gibi:

“Erkeklik ve dişilik, hayvana özgü olan, ana tözü bakımından değil, ama maddesi, yani bedeni bakımından özgü olan değişik hallerdir. Bundan dolayı aynı menî şu veya bu değişime uğramasına bağlı olarak erkek veya dişi olur.” (Aristoteles, 1996: 444)

Böylece tür bakımından başkalığın ne olduğunu ve neden bazı varlıkların tür bakımından farklı olup bazılarının olmadığını ortaya koyduk.

Tür ve Cins Bakımından Cinsiyet Sorunu

Aristoteles açıkça erkek ve dişinin hayvan cinsinin türünü oluşturmadığını kabul etmişti. Aynı zamanda hem erkek hem de dişinin karşıt olduğunu, hem de bunların hayvana ait olduğunu söylemişti. Aristoteles'in dişiliğin ve erkekliğin karşıtlıklar olduğunu ve bunların hayvan cinsine ait olduğunu söylemesiyle neyi kastettiğini bilmemiz gerekir. Öncelikle Aristoteles dişiliğin ve erkekliğin karşıtlığından bahsederken ne demek istiyor bunu tartışalım. Bunun için *Metafizik* ve *Kategoriler* adlı yapıtlara bakabiliriz. Aristoteles *Kategoriler*'de karşıtlığı şöyle açıklamıştı: *Karşıtlar hiçbir zaman birbirleri için söylenmez, birbirinin karşıtı denir.* (Aristoteles, 2002: 69) *Metafizik*'te 1018a5-1018b5 ve 1054a30-1054b35 satırları arasında Aristoteles karşıtları tanımlarken önce “aynı”, “başka” ve “farklılık” tanımlarını yapmış ve daha sonra “karşıtlığı” tanımlamıştı. Buna göre “aynı” olan farklı anlamlara gelir. Şöyle ki:

1. *Bazen onunla sayı bakımından aynılık kastedilir.*
2. *Bazen hem tanım, hem de sayı bakımından bir olan bir şeyi aynı diye adlandırırız; örneğin sen gerek form, gerek madde bakımından kendinle birsin.*
3. *Nihayet o birinci dereceden tözün tanımının bir olması anlamına da gelir. Örneğin; eşit doğrular ve eşit açılı dörtgenler birbirinin aynıdırlar.* (Aristoteles, 1996: 427)

Aristoteles benzeri ise mutlak anlamda aynı olmayan, somut tözleri bakımından da aralarında fark olan varlıkları eğer form bakımından aynı iseler benzerdir, şeklinde açıklamıştı. Örneğin; daha büyük bir üçgen, daha küçük bir üçgene benzerdir. (Aristoteles, 1996, s.427) “Başka” ise “Aynı”nın zıddıdır. Öyle ki her şey baş-

ka her şeyle karşılaştırıldığında onun ya aynıdır veya ondan farklıdır. (Aristoteles, 1996: 428) “Farklılık” ise “başkalık”la aynı anlama gelmez, çünkü başka olan iki varlıkla ilgili olarak başkalığın konusunun belirli bir şey olması gerekmez. Çünkü var olan her şey aynı veya başkadır. Fakat belli bir şeyden farklı olan ondan belli bir bakımdan farklı olmak zorundadır. Öyle ki şeylerin kendisiyle farklılaştıkları, aynı bir öznenin zorunlu olarak var olması gerekir. Bu aynı olan şey, cins ve türdür. Çünkü farklı olan her şey, ya cins veya tür bakımından farklıdır. (Aristoteles, 1996: 428)

Aristoteles farklı olan şeylerin ortak bir ögeye sahip olduklarını değil, kendisiyle farklılaştıkları bir şeye (cins veya tür) sahip olduklarını göstermek istemişti. Farklı olan her şey ya cins ya da tür bakımından farklıdır. Örnek verecek olursak; bir at ve insan ortak öge olarak aynı cinse sahiptirler, fakat tür olarak farklılık gösterirler.

Aristoteles “zıtlığı” ise *Metafizik*’te şöyle tanımlamıştı:

“Kendilerini kabul eden özneye birlikte bulunmaları mümkün olmayan iki nitelik de gerek bizzat kendileri, gerekse öğeleri bakımından birbirlerinin zıddı olarak adlandırılır.” (Aristoteles, 1996: 257)

Örneğin; siyah ve beyaz aynı özneye ait olamazlar, bundan dolayı onları meydana getiren öğeler birbirinin zıddıdır. Yani özne zıtlardan bir tanesini içerir, diğerini içermez. Bir insan aynı anda hem beyaz hem de siyah olamaz.

“Karşıtlık” ise bir tür farklılıktır. Farklı olan şeyler ise birbirinden daha çok veya daha az farklı olabileceklerine göre, “en büyük farklılık” (*most different*) (*τα πλειῆστον διαφέροντα*) vardır, bu ise karşıtlıktır. Örneğin; biz üçgenle siyahı karşılaştırdığımızda, onların arasında ne karşıtlık ne de farklılık vardır. Ama biz dişilikle erkekliği karşılaştırdığımızda, ikisi arasında karşıtlık ve farklılık en büyüktür. Çünkü onlar aynı cins ve aynı türe aittirler. (Aristoteles, 1996: 429)

Aristoteles karşıtların “en büyük farklılık” (*most different*) (*τα πλειῆστον διαφέροντα*) olduğunu söylemişti ve bu karşıtlığı türde tanımlamıştı. *Metafizik*’in 1018a26-30 satırları arasında “karşıtları” şöyle ifade etmişti.

1. Aynı zamanda, aynı özneye ait olmaları mümkün olmayan cins bakımından birbirinden farklı nitelikler. Örneğin; ayaklı hayvan ve kanatlı hayvan, yanmak ve maruz kalmak,
2. Aynı cins içerisinde birbirinden en farklı nitelikler; siyah ve beyaz, acı ve tatlı,
3. Kendilerini kabul eden özneye birbirinden en farklı nitelikler; siyah ve beyaz,
4. Aynı yetinin alanı içine giren şeyler arasındaki birbirlerinden en farklı olanlar; yani içine giren şeyler arasındaki birbirlerinden en farklı olanlar; yani bir aynı bilimin nesneleri arasında birbirlerinden en farklı olanları,
5. Ayrımları ister mutlak olarak (yani; varlık ve yokluk, doluluk ve boşluk gibi); ister cins (yani canlı ve cansız) ister tür (yani siyah ve beyaz) bakımından birbirlerinden en büyük olan şeyler. (Aristoteles, 1996: 257)

Şimdi dişilik ve erkeklik birinci türden bir karşıtlık değildir, çünkü onlar aynı cinsle ait karşıt niteliklerdir. Dördüncü türden karşıtlıkla olamazlar. Çünkü Aristoteles onları kapasitedeki farklılıklar olarak tanımlamıştı. Beşinci türden karşıtlıkla olamaz, çünkü Aristoteles, dişinin ve erkeğin sadece aynı cins içinde değil aynı zamanda aynı tür içinde olduğunu da iddia etmişti. Pekiyi onlar aynı cinsteki "en büyük farklılık" mıdır? Bu akla yatkın bir şey değil gibi görünmektedir. Çünkü aynı cins içindeki en farklı şey ne olursa olsun farklı türler içinde yer alacaktır. O halde ikinci çeşit karşıtlıkta olamaz. Geriye üçüncü çeşit karşıtlık kalıyor. Bu bizi "alıcı madde" (*receptive material*) içindeki "en büyük farklılıkla" baş başa bırakır. Yani "alıcı madde"yle Aristoteles'in demek istediği cinsin maddesidir. O halde Aristoteles tam olarak şunu söylemişti; dişilik ve erkeklik aynı cinsin formundan ziyade aynı cinsin maddesine ait olan karşıt niteliklerdir. (Deslauriers, 1998: 142-143)

Aristoteles dişilik ve erkekliğin özün nitelikleri olduğu konusunda ve onların kendi başlarına töz olmadığı konusunda açıktır. Özsel nitelikler, bu tür özelliklerin her birinin yalnızca onlarda bulunması anlamında aittirler. Örneğin; Aristoteles'e göre hayvanlardan başka hiçbir şey erkek veya dişi olarak mevcut bulunmamaktadır. (Aristoteles, 1996: 538) Demek ki dişilik ve erkeklik aynı cins içerisindeki yani hayvan cinsindeki zıt niteliklerdir.

Erkek ve dişinin aynı cinsten olması önemlidir. Çünkü *Kategoriler* 14a15'de karşıtların türde ya da cinsten aynı şey konusunda olması doğal olduğu belirtilmişti. Örneğin hastalıkla sağlık canlı bedendedir. Karşıt çiftlerin aynı konuya ait olması doğaldır. Hayvanlar doğaları gereği ya dişi ya da erkek olurlar veya sayılar doğaları gereği ya tek ya da çift olmak zorundadırlar. Karşıt çifti aynı zamanda aynı cinsle ait olmakla beraber sadece karşıt çiftlerden bir tane belli bir zamanda cinsin herhangi bir tek üyesine ait olabilir yani herhangi tek hayvan dişi veya erkek olabilir. Ama tek tek aynı anda ne sayı tekliği ve çiftliği beraber taşır ne de hayvan dişiliği ve erkekliği aynı anda taşıyabilir. (Aristoteles, 2002: 83)

Bazı karşıtların orta terimleri varken, bazı karşıtların orta terimleri yoktur. Aristoteles bu konuyla ilgili *Kategoriler*'de şöyle demişti:

"Kendilerinde bulunması doğal olacak ya da onlardan birinin zorunlu olarak bulunması kendilerine yüklenerek biçimde karşıt olanların orta terimleri yok. (Onlardan birinin bulunması zorunlu olmayanların hepsinin orta terimi var.)" (Aristoteles, 2002: 69)

Hastalık ve sağlık, teklik ve çiftlik ortası olmayan karşıtlar olarak ele alınmıştı. Hastalık ve sağlığın canlı bedeninde bulunması zorunlu ve doğaldır. Çünkü insan ya hastadır ya da sağlıklıdır. Sağlık ya da hastalık olarak ikisinden birinin bulunması canlının bedeni için zorunludur. Teklikle çiftlik sayıya yüklenir. Bir sayı zorunlu olarak ya tektir ya da çifttir. Sadece ikisinden biri sayılarda bulunur. Aynı şekilde dişilik ve erkeklikten birisi hayvanda bulunur; bir hayvan hem dişi hem

de erkek olamaz, ya dişidir ya da erkektir. Bunların orta bir terimi yoktur. Dişilik ve erkeklik de orta terimi olmayan karşıtlar olarak görünür. Dişilik ve erkekliğin ortası olmayan karşıtlar olduğunu söylemek aynı zamanda onların aynı cinsin niteliklerinin olabildiğince farklı olduğunu söylemektir. Bu şunu gösteriyor: onlar arasında köklü bir farklılık ve güçlü bir zıtlık var demektir. Ama yine de şunu göreceğiz ki Aristoteles hayvan cinsinin nitelikleri ve ilkeleri olarak erkek ve dişinin temelde farklı olduğunu söylerken, eğer o nitelik ve prensiplerin bireysel nitelikler olduğunu düşünürsek, burada temel bir değişikliğin olmadığını söylemişti. (Deslauriers, 1998: 143)

Kendi başına (καθ' αὐτό) Terimi ve Cinsiyet

Aristoteles dişinin ve erkeğin hayvan cinsine ait olduğunu söylemekle ne demek istiyor, şimdi de onu araştıralım. Aristoteles *İkinci Çözümlemeler*'de bunu "kendi başına" (καθ' αὐτό) terimiyle ilişkilendirip açıklamıştı. Aristoteles "kendi başına" teriminin dört anlamını sıralamıştı ama bizim hedefimiz açısından biz ilk ikisini inceleyeceğiz. İlk anlam *İkinci Çözümlemeler*'de şu şekildedir:

Konunun özüne olan yüklemeler kendi başınadır; çizginin üçgene ve noktanın çizgiye ait olması böyledir. (Çünkü üçgenin ve çizginin özü nesnenin özünü ifade eden tarife giren bu unsurlardan mürekkeptir.) (Aristoteles, 2005: 14)

Yani eğer X, Y'nin özünde varsa, X kendi başına Y'ye aittir. Böylece eğer dişi ve erkek olmak hayvanın özünün bir parçasıysa, dişilik ve erkeklik kendi başına o hayvana ait olacaktır. Fakat biz biliyoruz ki, Aristoteles dişilik ve erkekliğin hayvanların özsel nitelikleri olduğunu kabul etmez.

"Kendi başına"nın başka bir anlamı olan bir niteliğin bir konuya ait olması *İkinci Çözümlemeler*'in 73a34-b5 bölümünde ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır:

O yüklemelerin tabiatını tarif eden tarife kendileri de giren konuların içinde bulunan yüklemelerdir: böylelikle doğru ve yuvarlak, çift ve tek, ilk ve mürekkep, kare ve uzun sayıya aittir. Bütün bu yüklemeler için, tabiatlarını ifade eden tarif konuyu, yani kâh çizgiyi, kâh sayıyı ihtiva eder. Bunun gibi bütün öbür yüklemeler için, bizim gösterdiğimiz gibi, her biri kendi konusuna ait olanlara "kendi başına yüklemeler" adını veriyorum. (Aristoteles, 2005: 15)

Görüldüğü üzere Aristoteles dişiliği ve erkekliği örnek olarak vermez. Onun örnekleri doğru veya eğrinin çizgiye ait nitelikler olduğuna; tek veya çiftin, asal veya bileşiğin, eşkenar veya dikdörtgenin sayının nitelikleri olduğuna dair tanıma uygun düşer. Ancak bu niteliklerin tanımını dişi ve erkekle tanımlar. Çünkü Aristoteles dişiyi ve erkeği anlatmak için hayvandan bahsedilmek zorunda olduğunu ve dişiliğin ve erkekliğin hayvandan bağımsız düşünülmediğini *Metafizik* 1030b25'te açıklamıştı. (Aristoteles, 1996: 320) O, *İkinci Çözümlemeler* 73b16-24'te şöyle devam etmişti:

Böylece, has manada ilmin konularına gelince, kendi başına denilen yüklem, ya konuları bu yüklemde muhtevi olduğu manasında veya bu yüklemelerin konularında muhtevi olduğu manasında hem kendi başına hem de gereklidir. Gerçekte ister mutlak manada, ister doğru ve eğrinin çizgiye, tek veya çiftinde sayıya ait olması gerektiği söylendiğinde olduğu gibi, karşılar tarzında, konularına ait olmamak onlar için mümkün değildir. Bunun sebebi, zıddın aynı cinste ya bir yoksulluk veya bir çelişiklik olduğudur; söz gelimi, sayılarda, biri öbürünün gerekli olarak bir sonucu olduğuna göre. Çift, tek olmayandır. Bundan ötürü, bir konu hakkında bir yüklemi tasdik veya inkâr etmek gerekli ise kendi başına yüklemde konulara gerekli olarak ait olmak zorundadır. (Aristoteles, 1995: 14-15)

Bu metinde de açıkça gördüğümüz gibi ikinci anlamıyla “kendi başına” nitelikler, ortası olmayan karşıtlıklarla birbirine bağlantılıdır ve her iki durumda da bir çiftin biri veya diğeri, o cinsin her üyesine ait olmak zorundadır. Çünkü Aristoteles başından beri dişiliğin ve erkekliğin karşıtlıklar olduğunu ve bunların aslında hayvan cinsine ait olduğunu savunmuştu. Bunları iddia ederken de dişinin ve erkeğin bir alt tür oluşturmadığını belirtmişti. Pekiye Aristoteles bu üç kanıtın birbirleriyle tutarlı olduğunu nasıl göstermiş ona bakalım. *Metafizik* 1058a37-b3'de Aristoteles öncelikle cinste olan zıtlıkları ayırır. Bunlar:

1. Cinsi türlere bölen zıtlıklar,
2. Maddesiyle bileşik olarak ele alınan varlıkta bulunan zıtlıklar,
3. Tür farklılığı meydana getirmeyen zıtlıklar şeklindedir. (Aristoteles, 1996: 443)

Aristoteles bunu yaparken de türler içindeki birey ayrılıklarının paralelliğine bakmıştı. Örneğin, beyaz bir hayvan, siyah bir hayvandan farklı olmasına rağmen, onlar tür olarak farklılık göstermezler. Bu ise şunu getirir, hayvan cinsine ait rastlantısal zıtlıklar –beyazlık ve siyahlık- cinsi türleri ayırmaz. Aynı şekilde Kallias, Sokrates'ten farklıdır ama Kalias, Sokrates'ten tür olarak farklı değildir. O, madde olarak Sokrates'ten ayrılır. Bu aynı beyazlığın ve siyahlığın bir hayvanı diğerinden ayıran maddesel tesadüfler gibidir, dolayısıyla bir türe ait bir üyeyi diğerinden ayıran şey maddesel tesadüflerdir. Aristoteles'in burada ulaşmak istediği nokta dişi ve erkektir. Aristoteles aynı Kallias'i Sokrates'te ayıran tesadüfler gibi ya da hayvanlarla ilgili beyazlık ve siyahlık gibi, dişiliğin ve erkekliğin de formdan ziyade maddede oluşan farklılıklardan kaynaklandığını söylemişti. Tüm bu örneklerde niteliği olan insan (veya hayvan) madde olarak ele alınır ve madde bir farklılık göstermez. (Aristoteles, 1996: 443)

Aristoteles *Metafizik* 1058b23-24'te şunu söylemişti, “Bundan dolayı aynı menî şu veya bu değişime uğramasına bağlı olarak erkek veya dişi olur.” (Aristoteles, 1996: 444) Yani Aristoteles dişilik ve erkeklik arasındaki farklılığın bireylerin aynı diğer rastlantısal özellikleri gibi olduğunu söylemeye çalışmıştı. Erkeklik ve dişilik hayvanın rastlantısal ve rastlantısal olmayan özellikleri olabilirler; bir an-

lamda (zıtlar çifti olarak) cinse ait olarak dişi ve erkek rastlantısal değil fakat başka bir anlamda onlar rastlantısal olmayan niteliklerdir. Eğer onları cinse ait üyeler olarak değil de cinsin türleri olarak ve bireysel özellikler olarak ele alırsak rastlantısal niteliklerdir.

Aristoteles *Metafizik* 1078a7’de dişiliğin ve erkekliğin aynı tarzda olduğuna gönderim yapmıştı. Bu satırlarında şunu söylemişti:

Şeylerde çok sayıda öyle bazı özsel nitelikler vardır ki onlar o şeylere bu tür özelliklerin her birinin yalnızca onlarda bulunması anlamında aittirler. (yani onlar öznenin, dayanağın kendisine değil, özsel niteliklere bağlıdır.) Örneğin hayvanlardan ayrı olarak hiçbir şey erkek veya dişi olarak mevcut olmamakla birlikte hayvana erkek veya dişi olması bakımından özgü olan bazı özellikleri vardır. (Aristoteles, 1996: 538)

Aristoteles dişi ve erkeğin bir örneği olduğu niteliklerin hem “kendi başına” (*καθ’ αὐτό*) hem de rastlantısal olduğunu ileri sürerek şunu söylemişti: Bu nitelikler formdan daha ziyade maddeye aitken bazıları forma ilişkin olacaklarından, bu türden nitelikler ait olduğu cinsi türlere ayırır. Bu tür nitelikler öze ilişkin farklılık ortaya koyarken, maddeye ait nitelikler öze ilişkin farklılık ortaya koymaz ama maddeye ilişkin nitelikler ortası olmayan zıtlıklar gerektirir. (Deslauriers, 1998: 149)

Sonuç olarak her “kendi başına” nitelik bir farklılık oluştursa bile bu farklılık cinsi türe bölmez. Ve her bir zıtlık grubu ait olduğu cinsi türlere bölme diyen bir şey de olamaz. Dişi ve erkek zıtları ise, ait olduğu cinsi türlere bölmeyip, rastlantısal nitelikler olarak öze ilişkin bir farklılık taşımazlar.

Aristoteles’in Biyolojisinde Cinsiyet ve Öz

Metafizik’te cinsiyet ve öz kısmını inceledikten sonra Aristoteles’in biyolojisinde özellikle *Hayvanların Oluşumu* (Generations of Animals) kitabında onun cinsiyet ve öze nasıl baktığını inceleyelim. Aristoteles’in biyoloji çalışmalarında da özellikle *Hayvanların Oluşumu*’nda biz bir kere daha şunu görüyoruz ki; Aristoteles aynı türün dişi ve erkek hayvanları arasında öze dair farklılıklar olduğunu reddetmişti. Ayrıca Aristoteles bir taraftan erkeklerle dişiler arasındaki farklılıkları anatomik ve fizyolojik farklılıklar olarak tanımlamış ve bu farklılıkların türden ziyade derece farklılıkları olduğuna vurgu yapmıştı.

Aristoteles *Hayvanların Oluşumu*’nda bu farklılıkların teorik açıklamasını vermişti. Aristoteles söz konusu olan çalışmada üreme kapasitelerindeki farkı ele almış ve o bu kapasite farkını hem dişide hem de erkekte birincil olarak tanımlayarak organlardaki farklılıkları açıklamıştı. Elbette bizim en çok bildiğimiz (Aristoteles’in terimleriyle) ve gözlemlediğimiz organlardaki farklılıklardır. Kapasitelerdeki farklılıklar -dönüştürücü kapasite (*concocting capacity*)- bizim daha az gözlemlediğimiz ve daha az bildiğimiz fakat organlardaki farklılıkları anlatan daha köklü kapasitelerdir. Aristoteles üreme organlarının farklılıklarının aslında üreme

kapasitelerinin farklılıkları sebebiyle olduğunu söylemişti. *Hayvanların Oluşumu* (Generations of Animals) 765b9-15'te Aristoteles'in söylediği gibi:

Dişi ve erkek belirli bir kapasite (capacity) ve kapasitesizlikle (incapacity) (δυναμει τῆν καὶ ἀδυναμῆα) birbirinden ayrılır. Çünkü erkek kanı meniye dönüştüren ve meniye form veren, salgılayan ve form prensibini taşıyan meniye boşaltandır- ki 'prensisip' ile kastettiğim, materyal olan ve ebeveyne benzeyen bir döl anlamında değildir ancak demek istediğim ilk hareket ettirici nedendir, bu ister kendinde şeyin içinde ya da başka bir şeyin içinde hareket ediyor olsun- ancak kadın meniye alandır, esasen, kendisi bunu oluşturamaz, salgılayamaz ya da boşaltamaz. (Aristoteles, 2007: 92)

Aristoteles *Hayvanların Oluşumu* (Generations of Animals) 766a31-35'te erkeği dişiden ayıran bu kapasite ve kapasitesizlikleri, onların birincil olarak ön planda gelen farklılıkları olarak ele almış ve bu kapasite ve kapasitezliği şöyle açıklamıştı:

Dölün oluşturduğu yere kadar onların kan veya kan benzeri şeyi oluşturabilme veya oluşturamama yeteneğidir. (Aristoteles, 2007: 92)

Hem erkek hem de dişi Aristoteles'in "döl" (σπέρμα) dediği şeyi üretir; fakat erkek için döl dediği şey sperm; kadında döl dediği şey ise yumurtadır. Hem dişi hem de erkek hayvanlar yedikleri yiyeceği kana dönüştürürler, bu hususta birbirlerinden farklıdır. Çünkü erkek kanı döl yani sperme dönüştürürken, kadın ise dönüştüremez. Kanı döl dönüştürme yeteneği bazı organlarda -yani kalpte ve üreme organlarında- belli derecede "doğal ısı" üretebilme yeteneğine bağlıdır:

1. *Kalpdeki ısı (766a35-37'de vücuttaki doğal ısı kaynağı olarak söylenir) besinin geri kalanını/artığını kalbe girerken bir tür özel hava olan "pneuma" katkısıyla kana çevirir. (Aristoteles, 2007: 92)*
2. *Testisleri olan erkek hayvanlarda sürtünme yoluyla oluşturulan ısı sebebiyle daha fazla "pneuma" eklendiğinden kan kalıntısı çifleşme sırasında döl dönüştürülür. *Hayvanların Oluşumu* (Generations of Animals 717b23-26, 718a25) (Aristoteles, 2007: 40)*

Dönüştürme yeteneğinin fark edilmesi için vücudun bazı organlara sahip olması gerekir ve erkek ve dişinin dönüştürme yetenekleri farklı olduğu için anatomileri de farklıdır. (*Hayvanların Oluşumu* 766a23-24). (Aristoteles, 2007: 92) Dönüştürme kapasitesindeki farklılık cinsel organlarda meydana gelen dönüştürmeyle sınırlı olduğu için, erkek ve dişiler sadece cinsel organlar yönünden birbirinden farklıdır. Zaten Aristoteles *Hayvanların Oluşumu* 766b3-6'da erkek ve dişi prensibini dönüştürücü kapasitelerdeki farklılıklara bağlamıştı. Bu dönüştürücü kapasitedeki farklılıkları ise, ısı farklılıklarıyla açıklamıştı; ama dişi ve erkek hayvanı birbirinden ayıran sahip oldukları organlar olduğunu da ilave etmişti. Aynı zamanda o, organlar yönünden dişi ve erkek arasındaki farklılığın rastlantısal olduğunu söylemişti. (Aristoteles, 2007: 90-92)

Aristoteles *Hayvanların Oluşumu* 2716a6-8'de erkeğin değiştirme ve oluşturma ilkesinin olduğunu; dişinin ise madde prensibine sahip olduğunu söylemişti; bir bakıma erkek ve dişi arasındaki farklılık erkeğin hareket ettirici neden olması; kadının ise maddi neden olmasıdır (heykeltıraş ve bronz örneğinde olduğu gibi). Sonuç olarak bu düşünce erkek ve dişi arasında bir fark olduğuna bizi sevk eder. Erkek ve dişi bakımından erkeğin oluşumun hareket ettirici neden olmasının sebebi, erkeğin besinin geri kalan kısmını dönüştürüp dişiye göre daha ileri seviyelere götürmesinden dolayıdır. Bu durumdan ötürü maddi sebep olmadan ziyade hareket ettirici sebep olma; kalan artığı işleyip daha ileri seviyelere götürme yani dönüştürme (*concoct*) işlemine denir. Burada kadının oluşuma maddesel bir katkısı vardır. Erkeğin ise oluşuma formal bir katkısı vardır. Kısaca Aristoteles dişi ve erkeğin döle verdiği payın eşit olmadığını söyler, dişi döle maddesel katkı sağlarken, erkek ise formal katkı sağlar. Bir bakıma kalıtımda esas rol erkeğindir.

Cinsiyetin Belirlenmesinde Erkek ve Dişinin Katkısı

Aristoteles erkek ve dişi hayvanlar arasındaki farktan öze ilişkin bir fark mı anlıyor? Asıl sormamız gereken soru budur.. Aristoteles açıkça organları yönünden dişi ve erkek arasındaki farkın rastlantısal olduğunu söylemişti, fakat asıl soru tek tek hayvanlardaki kapasite farklılığına dairedir. Döl hazırlama/oluşturma kapasitesi tek tek hayvanlarda rastlantısal mıdır? Aristoteles *Hayvanların Oluşumu* 763b27-30'da bu soruyu şu şekilde sormuştu: *Erkek veya dişi olduğu algılanabilir olmadan önce hayvanlar erkek mi dişi midir?* (Aristoteles, 2007: 89)

Bu soru erkekliği ve dişiliği belirleyen söz konusu organlara sahip olmadan önce hayvanların erkeklik ve dişilik prensiplerine sahip olup olmadığı sorusunu sormaya gidiyor. Aristoteles bu soruyu şöyle yanıtlamıştı: “Erkek veya dişi olan prensip veya kapasite vardır. Bu kapasite organlarla eş zamanlı olarak elde edilir ki bu organlar tek tek hayvanlara kendilerine verilmiş olan kapasiteyi kullanmayı sağlar. Hayvanlar üreme organları şekillenince erkek veya dişi olurlar. Doğa her birine eş zamanlı olarak aletini verir, çünkü böyle daha iyi olur.” (*Hayvanların Oluşumu* 766a5-7). (Aristoteles,2007: 92) Görüldüğü gibi Aristoteles, kapasitelerin organlarla eş zamanlı olarak verildiğini söylemişti.

Şimdi, hayvanlardaki cinsiyetin belirlenmesi ilişki sonrasında spermin alımından sonra başlar demiştik. Aristoteles'e göre erkek ve dişi çiftinin embriyoya katkısı alım öncesinden cinsiyetle ilgili değildir ve bu yüzden de erkek tarafından gönderilen form erkeklik ve dişilik prensibini içermez. Erkek ve dişi tarafların dölünün (*σπέρματα*) belli bir cinsiyeti yoktur, yani erkek ve dişi dölü belli bir cinsiyet içermez. Bu sadece daha önceden cinsiyet organlarına sahip olmadığı anlamda değil, aynı zamanda hem erkek hem de dişi olma potansiyelini taşıdıkları içindir. Aristoteles dölün kendinde bir cinsiyet taşımadığını, onun hem dişi hem de erkek olma potansiyelini birlikte taşıdığı söylemiş ve cinsiyetin belirlenmesini erkek sper-

minin dişi maddesi üzerindeki baskınlık derecesine bağlamıştı. Bu üstün gelme veya gelmeme erkek ve dişi katkılarının etkileşimi sorunudur, yoksa tek başına ne erkek ne de dişinin katkısıyla ilgilidir. Çünkü ne erkek ne de dişinin katkıları cinsiyetli değildir. Embriyonun cinsiyeti belirli bakımdan erkek katkının dişi katkı üzerindeki üstün gelebilme özelliğiyle belirlenir. (Deslauriers, 1998: 144)

Hayvanların Oluşumu 767b16-23'te ise Aristoteles şöyle demişti:

Eğer kişinin dölse sıvısı (menstrual fluid) içindeki dölse atık iyi hazırlanmamışsa, erkekten gelen hareket embriyonun formunu kendi kendisine benzer şekilde yapacaktır (καθ' αὐτὴν). Ve böylece eğer bu hareket baskın çıkarsa, dişi değil erkek meydana gelecektir ve bu annesine değil, babasına benzeyen bir erkek olacaktır. Ancak erkeğin baskın çıkmama halinde, embriyo baskın gelmeyen yetide eksik olacaktır. Ama kapasite yönünden hangisi üstün gelirse gelsin, bir döl oluşturulur (bu kapasite eksik olabilir mesela). (Aristoteles, 2007: 92)

Bu pasaj gerçekten tek tek formlar için önemlidir. Burada Aristoteles'in cinsiyetin belirlenmesinde erkeğin katkısının öncelikli olduğuna inandığı söylenebilir. Pekiyi erkeğin hareketinden gelen dölün kendisine benzer ürün oluşturması ne demek? Aristoteles aslında burada eğer dışıdan gelen katkı iyi hazırlanmışsa çiftleşme sonucu dişi döl oluşacağını söylemişti. (Burada dişi katkı muhtemel katkı olması gerektiği kadar iyi hazırlanmış olmalı, ama elbette ki erkek katkı kadar iyi hazırlanmış olamaz.) Biz adet sıvısındaki (menstrual fluid) dölse atık iyi hazırlandığında erkeğin katkısı sonucu oluşturulan dölün kendisi erkektir, diyemeyiz. Eğer bu doğru olsaydı adet sıvısındaki (menstrual fluid) dölse atığın dişi ve erkek olduğunu alımdan önce kendisinde barındırması gerekirdi. O halde erkek döl mutlaka her durumda potansiyel olarak dişi ve erkek olmaklığı kendisinde taşıyacak durumunda. Eğer erkek dölse atık gerçekten veya potansiyel olarak erkek olsaydı, o zaman her döl erkek olurdu.

Ön Oluşumcular (Preformationist) ve Embriyonun Şekillenmesi

Aristoteles'in sperm ve yumurtaların etkileşiminden önce onların belirli bir cinsiyete sahip olduğunu inkar eden felsefi gerekçelerinin olduğunu fark etmek önemlidir. Bu nedenle Aristoteles ön oluşumcu (*preformationist*) görüşü reddetmişti. Çünkü ön oluşumcu görüşe göre; erkeğin katkısı embriyonun maddesiz formlarını önceden içerir; fakat döl ancak uterusda gelişir. Yani ön oluşumcular cinsiyetin önceden erkek katkı aracılığıyla belirlendiğini söyler, fakat embriyonun gelişiminin ise, uterusda belirlendiğini söylerler. Aristoteles bunu reddetmişti. Çünkü o, erkeklik ve dişilik kapasitesinin organlarla birlikte –organların belirlenmesiyle birlikte- çiftleşmeden sonra oluştuğunda ısrar etmişti. Aristoteles erkek ve dişinin dölllerinin etkileşiminden sonra organlarının ve dolayısıyla erkeklik ve dişilik kapasitelerinin belirlendiği söylemişti. Ona göre belli türün tüm hayvanları üreme organlarının dışında aynı organa sahiptirler, örneğin; kalp, ciğer vb. Bazı hayvanlar

dişi prensibine sahipken, bazıları ise erkek prensibine sahip olduğunu belirtmişti. Pekiyi neden bazı hayvanlar erkek organlarına sahipken bazıları dişi organlarına sahiptirler? Yani neden belli bir hayvan erkekten daha ziyade dişi prensibine sahiptir? Çünkü bazı durumlarda dölün oluşumunda erkek unsurun katkıda bulunduğu form maddeye baskın çıkar ve bazen baskın çıkmaz. Bu baskınlığın başarısızlığı veya başarısı rastlantısalıdır ve baskın gelme yeteneği dölün kendi başına (*καθ' αὐτό*) bir özelliği değildir. O halde baskınlığın veya zayıflığın sonucu olan farklılıkları yani prensiplerdeki ve son olarak organlardaki farklılıklar, birey için rastlantısalıdır.

Ancak bununla birlikte Aristoteles'in dişinin ve erkeğin özsel veya formsal farklılıklar olduğunu düşündüğünü iddia eden bir pasaj da vardır. Bu pasajda erkek ve dişinin hem tanımları (*λόγον*) açısından hem de duyumları açısından farklı olduğunu söylemişti. *Hayvanların Oluşumu* 716a19-20'de:

Tanımları açısından onların farklı kapasiteleri ve işlevleri vardır. Duyumları açısından ise onların farklı organları veya uzuvları vardır. Yani oluşum yönünden erkek ve dişi kapasiteleri veya prensipleri veya işlevleri açısından farklılık gösterirler ve farklı oluşum organlarına sahiptirler. (Aristoteles, 2007: 82)

Burada Aristoteles, dişi ve erkeğin farklı kapasite ve işlevleri olduğunu, yani tanımları açısından farklılık gösterdiklerini söylerken acaba onların özde farklı olduklarını mı kast ediyor? Aristoteles, erkek ve dişi hayvanların, siyah ve beyaz özde ne kadar farklı ise, bunların da o kadar farklı olduğunu söylemişti. Yani dişilik ve erkeklik ancak siyahlık ve beyazlık özde ne kadar farklıysa o kadar farklıdır.

Dişi ve erkek hem duyumlar aracılığıyla (κατὰ δὲ τὴν αἰσθητικὴν) hem de tanımları aracılığıyla (κατὰ μὴν τὸν λόγον) birbirinden farklıdır. Duyumlar aracılığıyla farklılık aşlında üreme organlarındaki farklılıkla ilgilidir; erkek ve dişi farklı organları olduğu ölçüde algılanabilir; gözlemlenebilir bir farklılık arz ederler. Ama öbür taraftan da tanımları aracılığıyla farklılık erkeği ve dişiye ayıran kapasiteyle ilgilidir. Bu kapasiteleri kendilerinde barındıran erkek ve dişi ilkeler tanımları bakımından farklıdır. Söz konusu olan kapasiteler gözlemlenemez. Öyleyse buradaki "erkek" ve "dişi" o kadar da fazla erkek ve dişi hayvanlara gönderimde bulunmaz, burada daha çok erkek veya dişi kapasitelerle belirleyen ilkelere gönderimde bulunur. Bu durumda tanımları aracılığıyla farklı olan dişi ve erkek hayvanlar değildir, farklı olanlar hayvanları erkek ve dişi yapan ilkelerdir. (Deslauriers, 1998: 152-153.)

Konu daha önce *Metafizik*'te karşılaştığımız konudur: erkek ve dişi tözler değildir, fakat tözün nitelikleridir; bu yüzden farklı olan tözün tanımı değil, niteliğin tanımıdır.

Öyleyse hem *Hayvanların Oluşumu*'nda hem de *Metafizik*'te Aristoteles felsefi ve bilinçli olarak erkek ve dişinin –isterse bunlar oluşumun zıt ilkeleri olsunlar- erkek ve dişi hayvanlar arasındaki özsel farklılıkları kapsayan ilkeler olmadığı iddiasına sıkı sıkıya bağlıdır. Erkek ve dişi hayvanlarda farklı üreme fonksiyonları

ve farklı üreme organları olsa bile bu doğrudur. Erkek ve dişinin kökenlerinin farklı olmadığını gördük. Ne erkek ne de dişi döl (*σπέρμα*) belli bir cinsiyete sahip değildir. Ayrıca, erkek ve dişi hayvanlardaki üreme organlarının ve işlevlerinin oluşumu ve gelişimi paraleldir (Aristoteles gözle görülür farklılıklara rağmen bunu söylüyor): *Hayvanların Tarihi* adlı kitabında Aristoteles ergenliğin değişimlerini tasvir ederken erkek ve dişinin –sesin derinleşmesi, göğüslerin büyümesi, cinsel arzunun başlaması ve genel sağlık değişiklikleri gibi- bu değişimlerde benzer gelişim gösterdiğini söylemişti (*Hayvanların Tarihi* 581a27ff., 581b612ff., b24ff). Ve bir hayvanın sperm veya yumurta mı üreteceğinin belirlenmesindeki dönüştürme işlemleri aynıdır, onlar tür olarak bir farklılık göstermezler fakat aralarında dönüştürme işleminde derece farkı vardır (*Hayvanların Oluşumu* 727a2-7, 727a26-30, 727a27). Bu sebeple Aristoteles erkek ve dişinin anatomik ve fizyolojik farklılıklarını çok da önemsememiş ve onlar maddi ve rastlantısal nitelikler olarak değerlendirmişti.

Kaynakça

- Aristoteles, (1996). *Metafizik*. Çeviren: A. Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Aristotle, (2007). *On the Generation of Animals*. Trans: Arthur Platt. eBooks@Adelaide.
- Aristotle, (1995). *History Of Animals*. Edit: J. Barnes. America: Princeton University Press.
- Aristoteles, (2002). *Kategoriler*. Çeviren: Saffet Babür. Ankara: İmge Yayınevi.
- Aristoteles, (2005). *İkinci Çözümlemeler*. Çeviren: Ali Houshiary. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deslauriers, M. (1998). Sex and Essence in Aristotle's Metaphysics an Biology. Edit: Cynthia A. Freeland, *Feminist Interpretations of Aristotle*. Pennsylvania: Pennsylvania State University.

